

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAHNE DEKORLARI VE KOSTÜMÜ ANASANAT DALI
DEKOR VE KOSTÜM TASARIMI PROGRAMI**

KADIN GİYİMİNDE ÖRTÜNME KONULU ESER ÇALIŞMASI

(Yüksek Lisans Eser Metni)

**Hazırlayan
20056131 Pınar GERÇEK**

**Danışman
Prof. Bengi BUGAY**

İSTANBUL - 2008

Pınar GERÇEK tarafından hazırlanan **Kadın Giyiminde Örtünme** adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Eser Metni Olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 16 / 10 / 2008

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

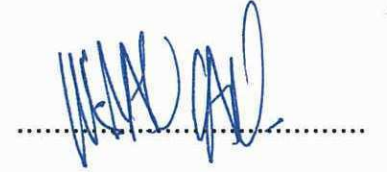
Jüri Üyesi : Prof.Bengi BUGAY (Danışman)

Jüri Üyesi : Prof.Refika TARCAN

Jüri Üyesi : Prof.Kemal CAN
(MSGSÜ Teks.ve Moda.Tas.Blm.Öğr.Üy.)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
GİRİŞ.....	vi
1. BEDENİN TOPLUMSAL DENETİMİ VE GİYSİ.....	1
1.1. Sosyal Denetim Aracı Olarak Giysi ve Din Unsuru.....	2
2. ÖRTÜNME.....	4
2.1. Çeşitli Uygarlıklarda Kadının Örtünmesine Örnekler.....	6
2.1.1. Mezopotamya.....	7
2.1.2. Antik Yunan.....	8
2.1.3. Bizans.....	9
2.1.4. Osmanlı.....	11
2.2. Tek Tanrılı Dinlerde Kadın ve Örtünme.....	14
2.2.1. Yahudilik.....	15
2.2.2. Hıristiyanlık.....	19
2.2.3. İslamiyet.....	25
2.3. Batılı Bakışa Göre Örtünme.....	28
2.3.1. Oryantalizm ve Egzotik Bir Nesne Olarak Peçe.....	29
2.3.2. Bir Tehdit Unsuru Olarak Başörtüsü.....	31
2.4. Siyasi Sembol Olarak Örtünme.....	33
2.5. Türkiye’de Örtünme Pratiği	36
2.5.1. Cumhuriyet Dönemi ve Batılılaşma.....	36
2.5.2. Siyasal İslam ve Türkiye’de Yeni Tesettür.....	38

3. ESER TASARIMI HAKKINDA.....	42
3.1. Kostümler Hakkında.....	43
3.2. Nakış Kullanımı.....	45
3.3. Mask Kullanımı.....	46
4. SONUÇ.....	48
5. RESİM KAYNAKLARI.....	50
6. KAYNAKÇA.....	52
7. ÖZGEÇMİŞ.....	54

ÖNSÖZ

Günümüzde hararetli tartışmalara sebep olan, bireysel özgürlük ve kadınlara uygulanan baskı gibi hassas uçlarda dolaşan örtünme konusu temelde beden, kimlik ve kültürle ilgilidir. Kadının saçlarının ve bazen yüzünün üzerine örttüğü bir kumaş parçası çağlar boyunca o kadar çok simgeyle ve anlamla yüklenmiştir ki artık başlıbaşına bir ifade aracı haline gelmiştir. İşte tek bir imge farklı zihinlerde bu derece farklı biçimlerde kodlanmışken teatral alan için de bu anlamda zengin bir kaynak sunmaktadır.

Çalışmamda bana yol gösteren danışmanım Prof. Bengi Bugay'a, tüm kurtarıcı annelerin adına sevgili annem Güzin Ulucan'a, desteğiyle ve örnek oluşuyla babam Haluk Gerçek'e, yardımları için Levent Aygül'e, videonun çekiminde ve sonrasında harcadıkları emek ve zaman için sevgili arkadaşlarım Merve Gerçek, Senta Urgan, Deniz Orhon Kurdak, Ece Söyletir, Tuğçe Akbulut, Fatma Öztürk Dönmez, Murat Banan Yıldız, ve Yiğit Altıparmakogulları'na teşekkür ederim.

ÖZET

Günümüzde çoğunlukla İslamiyetle ilişkilendirilen örtünme pratiği tarih boyunca pek çok kültürde varolmuş, zengin, karmaşık ve nüanslarla dolu bir fenomendir. Örtünme konulu bir performans gerçekleştirerek ve bunun video kaydını hazırlayarak sunduğum eser çalışmamın kaynaklık etmesi amacıyla bu pratiğin tarihini, kökenlerini, ortaya çıkış sebeplerini araştırdım.

Bu pratiğin çoğunlukla birbirine yakın topraklarda kültürlerarası alışverişler sonucu özümsemiş benimsendiği ortaya çıkmaktadır. Tektanrılı dinlere geçişten önce Asur, Sümer, Pers, Helen gibi kültürlerde kayıtlarına rastlanıp Doğu Akdeniz kültürünün tamamına hakim olan bir ataerkil geleneğin mirası olduğu görülmektedir.

Aynı topraklarda doğup gelişen tektanrılı dinlerde de bu pratik benimsenmiş ve birbirlerinden farklılıklar gösterse de yine aynı ataerkil anlayış kadınları ezip, kontrol altına alan pratikler geliştirmişlerdir. Örtünme zaman zaman bir statü ve sınıf göstergesi olup, ekonomik bir değer olarak kadının bir erkeğin himayesi altında olduğunu belirleyen unsur olmuştur.

1970'lerden sonra tüm dünyadaki Müslüman ülkelerde liberalleşmeye bir tepki olarak doğan İslamcılık akımıyla birlikte örtünme politik bir kimlik kazanmıştır. Bu akım Türkiye'de de etkisini göstererek günümüzde de çok yoğun olarak süren tartışmalara ve kutuplaşmalara sebep olmuştur. Dünyanın değişen dengelerinde köktendincilik hem batıda hem doğuda gelişip serpilecek zemin bulmuştur.

Tüm bu gelişmelerin merkezinde ise kadın ve kadının örtünmesi konusu en dikkat çeken ve tartışılan konu olmuştur. Bu bağlamda farklı motivasyonlarla, farklı şekillerde örtünen bu kadınları bir araya getiren video çalışmamda tüm bu farklılıkların temelinde ataerkil bir anlayışın egemen olduğunu anlatmaya çalıştım.

ANAHTAR KELİMELER: Örtünme, giysi, din, nakış, kostüm tasarımı.

SUMMARY

Veiling practice which is nowadays mostly related with Islam, existed in many cultures throughout history and is a rich, complex and nuanced phenomenon. Each cultural region in different eras used the same or similar elements in a different way and gave veiling a different meaning. To provide a resource for my performance video titled “veiling”, i made a research on the history and origins of the veiling practice.

It is evident that this practice was originated, spread and adapted in a certain region by different societies through cultural interactions. Veiling can be seen as an outcome of a long established patriarchal tradition which was dominant all through the East Mediterranean culture. Prior to the rise of monotheism, veiling existed in many cultures such as Assyrian, Sumerian, Persian, and Hellenic societies.

It was then adopted by monotheistic cultures, Judaism, Christianity and Islam. Although they differentiate from each other, the same patriarchal view established practices to control, and segregate women. In some cases veil was a mark of status and class. It provided a sign that the woman was under the protection of a man.

After 1970's veiling gained a political meaning with Islamism which was born as a reaction to liberalisation throughout the world. This trend also emerged in Turkey and caused serious discussions and polarizations. In the changing conditions of global politics, fundamentalism grew in both East and West.

In the core of these developments the issue of women and their veiling has been the most important point of attention. In my video performance i tried to bring together all these different women who have different motivations for veiling but only where the differences come from one origin: patriarchy.

KEYWORDS: Veiling, dress, religion, embroidery, costume design.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı günümüzde bunca tartışmaya sebep olan örtünmenin hangi koşullarda ortaya çıkıp nasıl bir değişime uğradığını, farklı kültürlerde ne şekilde kullanıldığını koşullar çerçevesinde anlamlandırmaya çalışmaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde, giysinin sosyal anlamından ve sosyal denetim aracı olarak giysinin kullanılışından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde örtünmenin farklı sebep ve amaçlarla kullanımlarının tarihi, coğrafi, ve kültürel bağlamlarda incelenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle dini inanç bağlamına bakılmaksızın tarih içinde farklı uygarlıklarda örtünmenin kullanımı incelenmiş sonrasında tek tanrılı dinler bağlamında konu değerlendirilmiştir. Batılı bakışa göre örtünme, oryantalizm ve tehdit unsuru olarak iki farklı alt başlıkta incelenmiş ardından siyasi sembol olarak başörtüsünün kullanımı ve Türkiye'deki tartışmalar konularına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise eser çalışması hakkında tematik ve uygulamaya yönelik bilgi verilmiştir. Araştırmanın sonucunda yapılmış olan çıkarımlar ve genel fikirler sonuç bölümünde yer almaktadır.

1. BEDENİN TOPLUMSAL DENETİMİ VE GIYSİ

Giysi olarak kullanılan tekstiller ve deriler esasen bedeni koruyucu görev görmelerine karşın aynı zamanda toplumsal anlamlar da taşırlar. Örtünme ve korunma fonksiyonunun ötesinde bireyden izleyiciye bir mesaj taşımaktadırlar. Giyim, kendini toplum içinde yapılandırmanın, görsel haliyle kimliğini başkalarına anlatmanın bir yoludur.

Giysinın sosyal anlamını belirlemek için Barnes ve Eicher, birkaç ana özellik öne sürerler¹. Bunlardan biri kimliğin işaretlenmesidir. Giysi, bireyin belli bir gruba ait olduğunu işaret eder. Bir bireyin kimliği, coğrafi ve tarihi olarak tanımlanır ve birey belli bir topluluğa tabidir. Kimliğe ek olarak, Barnes ve Eicher statü göstergesini öne sürerler. Giysi, bir kişinin toplumsal, politik ve ekonomik statüsüne işaret eder. Örneğin kumaşlar ve mücevherler kişisel ya da topluluğa ait refah hakkında önemli bir kaynak sağlar. Bir diğer belirleyici özellik, cinsiyet faktörüdür. Cinsiyet farklılığı -biyolojik ya da toplumsal- giysi inşasının önemli bir parçasıdır. Giysi, güçlü bir iletişim aracıdır öyle ki doğumundan kısa bir süre sonra, bir bebeğin cinsiyetini tarif etmeye başlar. Farklı türde giysiler ya da türlerin farklı şekillerde biraraya getirilmesi ve özellikleri cinsiyet farklılıklarını ifade ederken, kadın ve erkeklerin hayatları boyunca benimseyecekleri davranış kalıplarına da yön verirler. Bazı toplumlarda, giysi yalnızca cinsiyeti işaret etmekle kalmaz aynı zamanda yetişkinliği gençlikten ayıran ve olgunluğun toplumsal ifadesi olan bir araç görevi görür.

Sonuç olarak giysi, bir iletişim kodu ve farklı toplumsal etki alanlarının – bireysel ve toplumsal aidiyet, sosyal statü, ekonomik durum, politik güç, cinsiyet ve dini rollerin- işaretleyicisidir.

¹ Fadwa El Guindi, **Veil: Modesty, Privacy and Resistance**, 58.

1.1. Sosyal Denetim Aracı Olarak Giysi ve Din Unsuru

Giysi, bir kültüre bakabilmemiz için bize bir pencere açar, o kültüre esas teşkil eden belirgin fikirlerin, kavramların ve kategorilerin görsel tanığıdır. Yaş, cinsiyet, etnik köken ve din bir kimsenin sosyal durumunu tanımlamaya yardım eder ve giysiler üzerinden görünür olur. Giysi olağan olmasına rağmen asla amaçsız, geçici ve anlamsız değildir. Kimliklerimizi bedenimize giyeriz ve bedenlerimiz de dinler tarafından dünya görüşlerini göstermek amacıyla kullanılırlar.

Din, genel olarak, kutsal bir dünyayla ilgili inanç ve pratikler sistemi olarak tanımlanabilir. Dinin geleneksel işlevlerinden biri toplumsal denetimi ve toplumsal dayanışmayı sağlamaktır. Bryan Turner bu anlayışa, toplumda beden ve bedensel denetimin rolünü de eklemekte ve Batı Hıristiyan toplumunda bedenin disiplin altına sokulmasının amacının ekonomik ve politik iktidarı korumaya yönelik bir önlem almak olduğunu savunmaktadır².

Giysi, muhafazakar dini gruplar tarafından kullanılan çok sayıda sembolik sınır belirleyicilerinin en görünür olanıdır. Katı bir dini değerler sistemine bağlılık yoluyla, dini sosyal yapıların en muhafazakar olanları, cemaat üyelerinin fiziksel bedenleri üzerinde kontrol sahibidir. Katı bağlılık, dindarlıkla eşdeğer görüldüğünden, bu davranış kodlarına tam anlamıyla itaat talep edilmektedir. İçsel beden kontrol altında tutulur, duygular dizginlenir, ses ve gülüşler bastırılır, arzular kısıtlanır. Fiziksel beden ise çok daha görünür şekilde kısıtlanmıştır. Katı giyim kodları uygulanır, çünkü giysi dini sembol sayılmaktadır. Bir kişinin dindarlığının seviyesi objektif olarak ölçülemezken, giysi gibi semboller o kişinin “doğru yolda” olduğunun kanıtı olarak görülür. Bu toplulukların en muhafazakar olanlarında giyim kodları, varolan iktidar sistemlerini destekleyecek şekilde cinsiyet kuralları olarak ortaya çıkmaktadır. Giyimde cinsiyet rollerine uygunluk beklenir. Marjinal davranışlara ve beklentilerden sapan giyim

² Fatmagül Berktaş, **Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın**, 24.

biçimlerine tolerans gösterilmez ve bu da sosyal denetime yol açar. Sosyal denetim, otokontrol yoluyla bireysel olarak başlar, resmi olmayan sosyal denetimle sürer. Birey karşı çıkmaya kalkarsa, topluluk onaylamaz ve bireyin normlara uygun davranması yönünde baskı uygular. Sonunda karşı koyan kişinin sosyal düzene getirdiği tehdit, resmi denetim yoluyla kontrol altına alınır. Böylece normlar, aykırılıkları engellemek ve sosyal normlara uygunluk sağlamak için en küçük ölçekten başlayarak işlemektedir.

Sembolik işaretler yoluyla fiziksel beden, sosyal birliğin değerlerini görünür kılar. Belli kültürel gruplara özgü giysiler böylece bu topluluk üyelerini, diğerlerinden ayırmaya ve aynı zamanda kendi üyelerinin de birbirleriyle bağ kurmasına yarar. Kültüre ait normatif davranışlar gruba bağlılığı tasdik ederken, bir örnek giysilerin giyilmesi yoluyla kanıtlanabilir olur.

Tarihsel olarak bakıldığında tek tanrılı dinlerin tamamında sosyal denetimin en belirgin nesnesinin kadın bedeni ve cinselliği olduğu görülmektedir. Bryan Turner, bunun kaynağını din, beden, aile ve mülkiyet arasındaki ilişkide arar ve cinselliğin örgütlenişi aracılığıyla zenginliğin (mülkiyetin) biriktirilmesine dayandırır. Ataerkil ailede mülkiyetin korunması açısından kadınların ve özellikle kadın bedeninin denetlenmesinin gereği ile tektanrılı dinin bu denetimde oynadığı rol dikkate alındığında bu teorik perspektifin önemi ortaya çıkmaktadır.³ Bu sosyal denetim en görünür şekliyle fiziksel beden üzerinde, giysiler yoluyla biçimlenmektedir.

³ A.g.e. 24.

2. ÖRTÜNME

Örtünme terimi, burada ve çalışmanın tamamında, saçın bir kısmını ya da tamamını kapatacak şekilde başın örtülmesi anlamında kullanılmıştır. Fadwa el Guindi, kapsamlı araştırmasının girişinde öncelikle konuyla ilgili referans kitaplarda kullanılan terminolojinin karmaşıklığına ve belirsizliğine dikkat çekmektedir:

“Batılı kaynaklarda, Ortadoğu ve Asya’nın belli bölgelerinde yaşayan kadınların geleneksel baş, yüz veya beden örtülerine atıfta bulunmak için çoğunlukla İngilizce bir terim olan “veil” kullanılmaktadır (Fransızca voile kelimesinde olduğu gibi diğer Avrupa dillerinde de türevleri geçerlidir). Batılı anlamda “veil” terimine referans gösteren çalışmalarda ona atfedilen anlamlar dört farklı boyutta ortaya çıkmaktadır: Materyal, uzamsal, iletişimsel, ve dini. Materyal boyut giyim ve süslemeyi içine alır. Ör. Baş, omuzları, ve yüzü örtecek şekilde bir giyim elemanı olarak ya da şapkanın üstünde gözleri örtmeye yarayacak bir süs elemanı olarak. Uzamsal olarak fiziksel mekanı bölen bir perde ya da paneli ifade ederken, iletişimsel olarak saklamayı ya da görünmezliği anlatır. Dini anlamda “veil”, rahibelerde görüldüğü gibi dünyevi yaşamdan ve cinsellikten çekilmeyi anlatır. Örtünme pratiği Arap kültürünün dışında da uzun süre boyunca varolduğu halde çoğunlukla Arap kadınlarıyla ve İslamla ilişkilendirilir. Arapçada kullanımda olan ve bu terimi karşılayan sayısız farklı terim vardır. İslam Ansiklopedisi çoğu “örtünme” amacıyla kullanılan sayıları yüzün üzerinde giysi elemanı tanımlamaktadır. Bunlardan birkaçı, burqu’, ‘abayah, tarhah, burnus, jilbab, jellabah, hayik, milayah, gallabiyah, dishdasha, gargush, gina’, mungub, lithma, yashmik, habarah, izar olarak sayılabilir. Bu terimlerin birkaçı sadece yüz örtülerini ifade ederken diğerleri duruma göre yüzü örtmek için de kullanılabilen başörtülerini tanımlamaktadır. Arap diline yansımış olan bu çoklu ifade şekli, ingilizcede tek bir kelime “veil” ile karşılanmaktadır; bu fark gözetmeyen, yüzeysel ve belirsiz bir

ifadedir.”⁴

Türkiye’de örtünme edimi çeşitli adlar altında değerlendirilmektedir: Başörtüsü, çarşaf, ferace, tesettür ve türban. Örtünme ediminin toplumsal oluşumlara paralel olarak ve farklı siyasal bağlamlara göre farklı şekillerde adlandırıldığı söylenebilir. Örneğin John Norton, Türk Dil Kurumunun 1955 tarihli Türkçe Sözlüğünde “başörtüsü”nün, müslin ya da ipek gibi başka bir kumaştan yapılmış, kadınların geleneksel olarak saçlarını kapatmak için kullandıkları boyun kısmından bağlanan bir örtü olarak tanımlandığını saptamıştır. Norton, başörtüsünün geleneksel olan ile ilişkili olduğunu ve dinsel bir anlam içermediğini öne sürmekte, hatta başörtüsünün “ev işlerine yardım eden kadınlar veya kırsal kesim kadınları” gibi toplumsal statüdeki düşüklüğü imlediğini belirtmektedir. Ancak 1980’lere gelindiğinde geleneksel bir giyinme tarzı olan başörtüsüne dinsel bir anlam yüklenmiş, başörtüsü İslami kurallara uygun, bedeni örtme ediminin parçası olarak tanımlanmıştır. Bu anlamı ile başörtüsü takmak, kadının başını, boynunu, omuzlarını ve yüzünün bir kısmını kapaması şeklinde açıklanır olmuştur. Norton “türban” sözcüğünün ne 1955 ne de 1974 tarihli Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde yer aldığını, bu sözcüğün 1980’li yılların ortalarından itibaren örtünme edimini tanımlamak için kullanılmaya başladığını belirtmektedir. Türban sözcüğü ilk önceleri, merkezde yer alan seçkinler tarafından üstüne siyasal bir anlam yüklenen başörtüsünün yerine çağdaş örtü/örtünme anlamında dolaşıma sokulmuştur. Ancak sözcük, anlamlar ve imgeler üzerindeki merkez-çevrenin mücadelesinde çevre tarafından İslami giyinme tarzı, yani başın ve omuzların tamamen kapatılması şeklinde yeniden tanımlanmıştır.⁵

⁴ Fadwa El Guindi, **Veil: Modesty, Privacy and Resistance**, 6.

⁵ Mutlu Binark - Barış Kılıçbay, **Tüketim Toplumu Bağlamında Türkiye’de Örtünme Pratiği ve Moda İlişkisi**, 23.

Resim 2.1 Farklı Örtünme Biçimleri

2.1. Çeşitli Uygarlıklarda Kadının Örtünmesine Örnekler

Mezopotamya, Pers, Helen gibi çoktanrılı kültürler ile Hıristiyan ve İslami kültürlerin her biri kadınları kontrol altında tutan ve ezen çeşitli pratikler geliştirmişler ve her biri komşularından benzer pratikleri alıp özümsemişlerdir. Sonuç olarak bu kültürel alışveriş, bölgede yerleşik bir anlayış olarak, varlığının özü cinsellik ve doğurganlıkla sınırlanmış bir kadın nosyonunun yerleşmesini sağlamıştır.

Bugün birçok çevrede, özellikle de Batı'da yaygın olan inanışın aksine, ne kadınların örtünmesi, ne de harem ve kadınların eve kapatılması geleneği yalnızca İslam'a ve Müslüman Doğu'ya özgüdür. Tersine bunlar kökleri çok derinlerde yatan ve Doğu Akdeniz yöresindeki kültürlerin tümünü etkilemiş olan bir ataerkil geleneğin mirası ve uzantıdır⁶.

Örtünme ve kadının kapanması, Mezopotamya'da ataerkilliğin kurumlaşmasıyla

⁶ Leila Ahmed, **Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate**, 18.

birlikte bölge boyunca yayılmış ve olağan sosyal pratiklere dönüşmüştür. Hıristiyanlığın ilk birkaç yüzyılı boyunca kadının kapatılması nosyonu, örtünme pratiğiyle birlikte, Akdeniz'e kıyısı olan Ortadoğu topluluklarında ve Irak ile İran'da üst sınıfın yaşam biçiminin parçası haline gelmiş ve rezidansta kadınlara ayrılan ve haremağalarınca korunan bina ya da kısımlar şeklinde mimari olarak fiziksel yansımaları bulmuştur. Bu tutum ve pratikler, Akdeniz'in güney kıyılarında olduğu kadar, Bizans gibi kuzey bölgelerinde de varlık göstermiştir.

2.1.1. Mezopotamya

İ.Ö. 3500 ile 3000 yılları arasında Mezopotamya'da ilk kentsel toplulukların ortaya çıkması ve bunların giderek kent devletlerine dönüşmeleriyle aşağı yukarı aynı zamanlarda, yazının da keşfedildiğini görüyoruz. Kent devletlerinin gelişmesi, bunların kendi aralarında egemenlik mücadelelerine ve askeri rekabetin önem kazanmasına yol açtı. Bu ise, karşılığında, hem erkek egemenliğini güçlendirdi, hem de askerlerin ve tapınak rahiplerinin mülk sahibi sınıfları oluşturduğu bir sınıflı toplumun doğmasını sağladı.

Mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesini güvence altına alan ve dolayısıyla kadınların cinselliğinin denetimini erkeklere veren ataerkil aile kurumlaştı, yasalara geçirildi ve devlet güvencesine kavuşturuldu. Bu çerçevede, kadınların cinselliği erkeklerin; öncelikle babanın, sonra da kocanın malı olarak belirlendi ve kadının cinsel "safılığı" (özellikle bekareti), üzerinde pazarlık yapılabilen bir ekonomik değere dönüştü. Bu durum fahişeliğin ortaya çıkmasına ve böylece, cinselliği ve doğurganlığı yalnızca bir tek erkeğe ait olan "saygın" kadın ile, cinselliği "herkese" ait olan fahişe arasında kesin bir ayrımın doğmasına yol açtı.

Diğer taraftan Mezopotamya'da sıradan fahişelerden ayrı tutulan ve kötü gözle

bakılmayan bir sınıf daha vardı ki bunlara “tapınak fahişeleri” deniyordu:

“Şehir beylerinin eşleri, prensesler mabetlerde başrahibe görevi yaparak mabetlerin bütün işlerini idare ediyorlardı. Mabetlerde çalışan kadınlar 20’ye yakın sınıfa ayrılmıştı. Bunların başında mabet fahişeliği geliyordu. Bunlara fena gözle bakılmazdı. Yalnız diğer kadınlardan ayrılmaları için başlarını örtmeleri gerekirdi. Bu baş örtme geleneği, Orta Asur devrinde bir Asur Kralı’nın yaptığı kanunla dul ve evli kadınlara da uygulanmıştır. Böylece yasal seks yaptıkları gerekçesiyle bu kadınları da mabet fahişeleri gibi kutsallaştırmışlardır. Buna karşın kızlar, köleler ve sokak fahişelerinin örtünmesi yasaklanmıştır.”⁷

Yasağa uymayarak örtünenler kırbaçlanarak, kulakları kesilerek cezalandırılırlardı. Örtü yalnızca üst sınıfları işaretlemekle kalmıyor aynı zamanda kimin “saygın” kimin “kolay av” olduğunu göstermeye yarıyordu. Böylece örtünme, kadınları cinsel aktivitelerine göre sınıflandırıyor ve erkeklere hangi kadının bir erkeğin himayesinde olduğunu sinyalini veriyordu. Kadınların bu şekilde birbirinden ayrılması ataerkil düzenin temelini oluşturuyor ve kadınların sınıfsal hiyerarşi içindeki yerlerinin, erkeklerde olduğu gibi meslek ve üretime katkıları ölçüğünde değil, himayesinde oldukları erkekle olan ilişkileri ve cinsel faaliyetlerine bağlı olarak belirlenmesine yol açıyordu.

2.1.2. Antik Yunan

Aristoteles, Politika adlı yapıtında, kadın ile erkeğin karakterinin aynı olmadığını, erkeğin cesaretinin onun hükmetmesinde, kadınının ise boyun eğmesinde yansıdığını öne sürer. Yalnızca erkekler eksiksiz bir muhakemeye sahiptirler; köleler statüleri yüzünden böyle bir yetiden tümüyle yoksundurlar; kadınlar ise duygusallıkları ve mükemmel olmayışları nedeniyle eksik ve istikrarsız bir muhakemeye sahiptirler.

⁷ Muazzez İlmiye Çığ, **Ortadoğu Uygarlık Mirası**, 180.

Aristoteles'in teorileri kadınları toplumsal gereklilik olarak ikincil tanımlamakla kalmamış aynı zamanda doğuştan ve biyolojik olarak zihni ve fiziki kapasite olarak aşağı düzeye koymuştur. Aristoteles'in geliştirdiği bu fikirler, Hıristiyan teolojisinin kadına ilişkin dogmatik anlayışının temeli olmuş ve Batı düşüncesinde etkileri bugün bile izlenebilecek biçimde yer etmiştir⁸.

Antik Yunan toplumu sınıflı bir toplumdur. Köleler hemen hiçbir hakka sahip değilken, klasik dönem Atina toplumunda özgür kadınlar ise yakın akrabaların dışındaki erkekler tarafından görülmemek üzere tecrit edilmişlerdir. Bazı kadınlarsa akrabalar tarafından dahi görülmek istemeyecek kadar iffetli idiler.⁹

Günümüzün kırsal yaşantısına benzer şekilde erkekler ve kadınlar ayrı hayatlar sürerler, erkekler agora, jimnasyum gibi kamusal mekanlarda bulunurken "saygın" kadınlar evlerinden çok az çıkarlardı. Kadınların kendilerini ev içindeki uğraşlarla sınırlamaları, çocukları ve köleleri yönetmeleri, evde yapılan dokumacılık ve benzeri işleri denetlemeleri beklenirdi. Sokağa çıkmak zorunda kaldıklarında giysileri onları yabancı erkeklerin bakışlarından gizleyecek biçimde olurdu. Başlarını bir şalla örterlerdi, sessizlikleri ve itaatkarlıkları ölçüsünde takdir görürlerdi. Kadınların, sokaktan ve evin sosyal yaşam alanından uzakta iç kısımlarında yerleştirildiği tarif edilmektedir. Burada Helen toplumu ideolojik ve sosyal mekandaki hiyerarşik ve asimetrik yapıyla karakterize edilmektedir.

2.1.3. Bizans

Klasik Yunan toplumunun ideolojik temelleri, takip eden Bizans'ta cinsiyet kurulumunun köklerini oluşturur. Ortodoks Hıristiyan Bizans toplumunda bir erkek

⁸ Fadwa El Guindi, *Veil: Modesty, Privacy and Resistance*, 17.

⁹ Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*, 28.

çocuğu dünyaya getirmek coşkuyla karşılanırken, kız çocuğu hüsrana yol açar. Kız çocukları henüz bebekken nişanlandırılıp, genellikle oniki onüç yaşlarında evlendirilir. Orta ve üst sınıf kızlar, okuma yazma ve şarkı söylemek gibi temel bir eğitimden geçerken bu eğitim erkek kardeşlerinininkine kıyasla çok zayıf kalmaktadır. Kızlar için uygun görülen evlerinin dışında duyulmamaları ve görülmemeleridir. Kadınlar ve genç kızlar düğün, doğum ya da dini törenler gibi aktivitelere katılmak ya da halk hamamlarına gitmek dışında evden çıkamaz ve toplum içine karışamaz.

Resim 2.2 Başörtülü Bizanslı kadınlar. Karanlık Kilise. 11.yy. (Göreme)

Bizans'ta mimariye de yansıyan, cinsiyetlerin birbirinden tecrit edilmesi; haremliğin haremağaları tarafından korunmaları; özellikle yüksek sınıftan kadınların ev dışına çıkarken örtünmeleri ve peçe takmaları uygulaması geçerliydi. Baştan omuzlara sarkıtılan ve bazen peçe olarak da kullanılan örtünün adı, "maphorion"du. Rahibeler

bunu boyunlarını da sıkıca kapatacak biçimde giyiyorlardı. Geç Bizans Dönemi'ne ait Kariye ve Kappadokya (Karanlık Kilise) freskleri üzerinde buna benzer örtü taşıyan ve başı türbanlı kadın tasvirleri vardır.

Psellos ayrıca bazı kadınların teni gizleme konusunda ellerini dahi örtecek kadar titiz davrandıklarını aktarır. (Günümüzde bazı Müslüman kadınların eldiven kullanmasına benzer şekilde). Kadınlara uygun görülen tek meşguliyet, iplik eğirme, dokuma, nakış gibi evde gerçekleştirilebilecek olanlardır¹⁰.

1420'lerde İstanbul'da yaşamış olan Francesco Filelfo adlı bir İtalyan, şehirdeki aristokrat hanımlardan bazılarının münzevi bir hayat sürdürdüğünü, yakın arkadaşları dışında kimseyle görüşmediklerini, ancak karanlık basınca, o da yüzlerine peçe takmak suretiyle dışarı çıktıklarını anlatır¹¹.

2.1.4. Osmanlı

Osmanlı döneminin başlangıcından XVI. yüzyıla kadar olan bölümle ilgili zamana ait belgeler eksik olmakla beraber, ilk devirlerde, Türk kadınlarının oldukça hür yaşadıkları anlaşılmaktadır. Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun'un yabancı erkek misafirleri kabul ederek onlarla görüştüğü ve kendilerine ikramlarda bulunduğu, ünlü Arap gezgini İbn-i Batuta tarafından açıkça belirtilmektedir. Tarihçi Ahmet Refik Altınay'ın da "Kadınlar Saltanatı" adlı eserinde belirttiğine göre Fatih Sultan Mehmet zamanında kadınlar yüzlerini örtmüyorlar, yalnız başlarını örterek yüzlerini, göğüslerini ve bütün ziynetlerini gösteriyorlardı¹².

Büyük kentlerde, kasabalarda, orta halli ve daha fakir olan ailelerde kadın-erkek

¹⁰ Sabahattin Türkoğlu, *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam*, 115.

¹¹ A.g.e. 117.

¹² Pars Tuğlacı, *Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları*, 8, 11.

ilişkileri daha tabii idi. Bu mütevazi evlerde harem ve selamlık daireleri yoktu. Türk halkının büyük çoğunluğu tek eşli bir hayat yaşıyordu. Ancak devlet büyüklerinde hakim olan görüş bütün toplumu etkiliyor ve böylece Türk kadını her bakımdan kapalı bir hayata giriyordu. Köylü kadınları bu durumdan oldukça uzak kalmışlardı. Köyde erkeğiyle beraber yanyana tarım işleriyle uğraşan kadın, şehirlerde olduğu gibi sıkı sıkı örtünmemiştir. Göçebe hayatı yaşayan aşiretlerde ise eski Türk geleneklerinin bir çoğunun korunduğu görülmüştür.

Pars Tuğlacı, “Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları” adlı eserinde, N.M. Penzer’i referans göstererek “...Osmanlı tarihinde ilk sultanlar ne harem, ne harem ağası, ne de mükellef saray merasimi bilmezlerdi. Bu adetler Türkler’e, birçok başka adetler arasında, Bizanslılardan geçmiştir...” demektedir¹³.

Osmanlı sarayı ve haremi üzerine antropolojik analizinde Alexander Moore, haremi karmaşık fakat incelikli bir yönetim bürokrasisiyle desteklenen 600 yıllık başarılı bir hanedanlık rejimi bağlamına yerleştirir. Pek çok bilim adamının da ifade ettiği gibi cinsiyetleri ayıran ve kadınları harem ağaları tarafından korunacak şekilde ayıran bu sistem ne iç kaynaklıydı, ne Arap toplumuna, ne de İslama özgüydü. Osmanlılar geldiğinde Bizans’ta tamamen yerleşmiş bir kurumdu¹⁴.

Harem genel kanıların aksine yönetim, idare ve cinsler arası tamamlayıcılığın ilişki kurulumunda uzlaşmayı ifade etmektedir. Harem, kadınlar, cinsel hayat ve kapatılmayla ilgili değil, belli bir kültürdeki politikalar, kadın ve erkekler ve toplumla ilgilidir.

XVI. yüzyıl kadınların sokak giyimlerinde yanları cepli, önleri göbeğe kadar düğmeli, uzun etekli “yeldirmeler”, “feraceler” kullanılırdı. Saçlar uzun ve arkadan

¹³ A.g.e., 11.

¹⁴ Fadwa El Guindi, **Veil: Modesty, Privacy and Resistance**, 58.

omuzlar üstüne dökük bırakılır ve tepesine önce sert ve işlemeli hotoz kondurulurdu. Hotozların üstündeki ince örtü, gözlerin üstüne kadar indirilir ve başörtüleri de ağızlarına kadar çekilirdi. Başörtüler, kenarları işlemeli ve saçaklı, ince kumaşlardan dokunurdu. XVII. yüzyıldan sonra şalvar ve üstüne daha kısa bir entari giymek gelenek oldu. Üstlerinde de önü az ilikli feraceler bulunurdu. Elbiseler genel olarak çok renkliydi. XVII. yüzyılda Lale Devri'nin de etkisiyle daha zarif bir giyim anlayışı hakim oldu. Başa kalpak denilen kışın inci, elmas işlenmiş kadifeden, yazın ise bol sırmalı kumaşlardan yapılan bir başlık giyiliyordu. XIX. Yüzyılda kadın modasında Avrupa etkisi görülmeye başladı. XIX. Yüzyılın sonundan itibaren kadınlar çarşaf giymeye başladı. Bunlar biçimlerine göre “uçkurlu çarşaf”, “yandan yırtmaçlı”, “Ampir” gibi adlarla anılırlardı. Yüze siyah renkli, ince bezden tülbent şeklinde “peçe” örtülürdü. Zamanla peçeler yüze örtülmeyip başa kaldırılmıştır. Genç ve şık kadınlar “pelerinli çarşaf” giymişlerdir.

Resim 2.3

16. yüzyıl

Resim 2.4

16.yy ikinci yarısı

Resim 2.5

19. yy sonları

Kimi kaynaklarda XVI. yüzyıldan Tanzimat devrine kadar olan zamana “Kapalı

devir” denilmektedir. Bu dönemde kadınlar için çıkarılan bütün emirlerde, kadının kapanması istenmiştir. Şeriat ve ahlak adına, kadın kıyafetleri üzerinde ayrıntıları ile durulmuş, feracelerin yakaları, süsleri, yaşmakların biçimleri, kalınlığı devlet tarafından düzenlenmiştir.

Cumhuriyet Dönemi’ne kadar değişiklikler gösteren giysiler, Atatürk’ün “Kıyafet Devrimi” ile tarihe karışmıştır.

2.2. Tek Tanrılı Dinlerde Kadın ve Örtünme

Dinsel dünya görüşleri, sadece ona inananları etkilemekle kalmayıp, toplumun egemen kültürel akışına dahil olurlar ve dindar olmayanlar da içinde olmak üzere, insanların bilinçlerini ve gündelik yaşamlarını derinden etkilerler. Dinsel kültürün yaydığı değerler ve imgeler, o kültürde yaşayan kadınların rolleri, statüleri ve imgeleri ile yakından bağlantılıdır.

Arap yarımadası dünya dinlerinden üçünün beşiği olmuştur: Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet. Kadının erkeğe karşı ikincilliğinin kabul edilerek bunun onun bedeninin denetlenmesinin meşru gerekçesi sayılması, her üç tektanrılı dinin ortak özelliğidir. Bu ortak özellik, tarihsel ve coğrafi olarak üç geleneğin de aşağı yukarı aynı ya da birbirine yakın topraklarda ve benzer maddi koşullarda benzer gereksinimlere yanıt olarak doğup gelişmeleriyle açıklanabilse bile, bugünkü ifadelerinde de kadınlara ilişkin benzer tutum ve anlayışı odak almaktadırlar.

Eski Yunan’da ruh-madde şeklinde varolan hiyerarşik ikilikte ruh yüceltilmiş ve bu ikilik Hıristiyanlık’ta ruh-beden biçimini almıştır. Ataerkil sistemin ortaya çıkıp kurumlaşması ve tektanrılı dinin egemen olması ile birlikte bu ikilik derinleşmiş ve kadının bu karışıklığın “aşağı” sayılan kutbuyla, yani beden ile özdeşleştirilerek onun

bedeni üzerinde toplumsal denetim uygulanması meşru hale gelmiştir. Üstelik bu, zaman zaman öne sürüldüğü gibi, yalnızca Batı Hıristiyan geleneğine özgü bir olgu değildir. İslami kültürde de, kadının bedenle ve bedensel arzusuyla özdeşleştirilerek “fitne” yaratma özelliğinin bulunduğu varsayılması, onun toplumsal olarak denetlenmesinin ve bu denetimin en somut göstergesi olan örtünmeye zorlanmasının “meşru” gerekçesini meydana getirir.

Tüm tek tanrılı dinler, toplumsal düzeni tehdit edecek uygunsuz davranışları engellemek için ahlaki sistemler kurmuşlardır. Hıristiyanlık bunu dünyevi hayatı cinsellikten arındırma yoluyla yapar, İslam ise cinsel dünyayı kabul ederek toplumsal hayatı düzenleme yoluna gider. Giysi, dinsel başlangıçların (yaratılış hikayesi) Yahudi ve İslami kuruluşunun ayrılmaz bir parçasıdır. Fakat anlamları farklıdır.

2.2.1. Yahudilik

Yahudilik ilk tek tanrılı dindir ve ardından gelecek olan dinlerin kökenini oluşturur. Tevrat'ın Yaratılış bölümünde belirtildiği şekliyle Adem ve Havva, ağacın meyvasından yemeden önce utançsız bir çıplaklık içindedirler. Meyvayı yedikten sonra çıplaklıklarından (cinselliklerinden) utanırlar. Giysi “inişten” sonra ve maddi anlamıyla kullanılır:

“ RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu.(2: 8)

Ona, "Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin" diye buyurdu, "Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme...." (2: 16,17)

Sonra, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir Yardımcı Yaratacağım." (2: 18)

RAB Tanrı Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı.(2. 21)

Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi.(2: 22)

Adem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir" dedi, "Ona Kadın (İbranice: ishshah) denilecek, Çünkü o Adam'dan (İbranice: ish) alındı." (2: 23)

Adem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı. (2: 25)

"Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyi kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız." (3: 5)

İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. (3: 7)

Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen RAB Tanrı'nın sesini duydular. O'ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. (3: 8)

RAB Tanrı Adem'e, "Neredesin?" diye seslendi. (3: 9)

Adem, "Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim" dedi. (3: 10)

Adem, "Yanıma koyduğün kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim" diye yanıtladı. (3: 12)

RAB Tanrı Adem'le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi. (3: 21)"

Burada giysinin kökeni, bedenlerinden, çıplaklarından ve cinselliklerinden duydukları utanç duygusuna bağlanmıştır.

Tzniut (tznius), özellikle Ortodoks Yahudiliğinde önemli bir yere sahip olan, hem bir karakter özelliğini hem de cinsiyetler arasındaki ilişkileri düzenleyen yasaları tanımlayan bir kavramdır.¹⁵ Kabaca tevazu olarak açıklanabilecek bu kavram, yahudiliğin en önemli ideallerinden biridir ve Tevrat'ta yahudi toplumunun önemli bir karakter özelliği olarak tanımlanır. Tzniut, giyim ve davranış biçimlerini açıklayan bir grup yasayı içerir.

¹⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Tzniut>

Resim 2.6: Yahudiliğe Özgü Örtünme Biçimleri

Ortodoks Yahudilik, hem erkeklerin hem kadınların bedenlerini örtmesini zorunlu kılar. Modern Ortodoks pratiğinde kollar bileklere kadar örtülür, gömlek yakaları köprücük kemiğini ve etekler dizleri kapatacak şekilde giyilir. Kadınların, erkeklerin yanında pantolon giymesi yasaktır. Kırmızı gibi dikkat çekici renkler giymekten kaçınılır. Pek çok Haredi ve Hasidik topluluğun özel giysi gelenekleri ve stilleri vardır. Fakat bunlar kendi topluluk üyelerini diğerlerinden ayırmaya yarayan belirleyici özelliklerdir ve tüm Yahudi toplumunun uyması beklenen genel dini gereklilikler olarak görülemezler.

Resim 2.7: Peruk, eşarp ve bereyle saçlarını örten Yahudi inanıştan kadınlar.

Yahudi yasası Halakha'ya göre evli kadınların saçlarını örtmesi gerekmektedir. Evlenmiş yahudi kadınların saçlarını örtmek için kullandıkları üç farklı biçim bulunmaktadır: Saç filesi (snood), yarım peruk (fall) ve şapka. Haredi toplumu içinde en yaygın olan biçimler snood, tichel (eşarp) ve sheitel (peruk) idir. Bazı kadınlarsa saçlarını şapka ya da bereyle gizlerler. Fall olarak bilinen ve bir şapka ya da saçbandıyla birlikte takılan bir yarım peruk biçiminin kullanımı, modern ve Haredi Ortodoks toplumlarında gittikçe yaygınlaşmaktadır.¹⁶

Tekvin ataerkil bir metin olmasına rağmen, Yahudiler veya Hıristiyanlara kadınlara baskı ve zulüm yapılması için bir emsal sunmaz. Çeşitli bölümlerde, halklarının kurtarıcısı ve rehberi olan kadınların hikayeleri aktarılır. Fakat aynı sayfalarda kadınların sinagogun daha da uzak bir köşesine itildiğini, baştan çıkarıcılıkla özdeşleştirildiğini,

¹⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Tzniut#Hair_covering erişim tarihi 27.08.2008

toplu ibadetin gerçekleşmesi için yeter sayı anlamına gelen minyan açısından kadınların insandan sayılmadığını, seslerine kulak verilmediğini görürüz. Erkekler, kadınların Tora'yı okumaları için bimah'a çağrılmalarının Yahudiliğin yıkımına neden olacağını iddia ederlerdi. Yahudi dini hukukunda kadınlar, çocuklar ve köleler gibi sosyal ve dini hayattan dışlanan, marjinal varlıklardır. Bir Yahudi feministin dediği gibi, kadın "Orada Olmayan Yahudi'dir."¹⁷

2.2.2. Hıristiyanlık

Başlangıçta, Yahudiliğin bir türevi olarak Roma İmparatorluğu'nun egemen olduğu topraklarda doğan Hıristiyanlık, özellikle köleler ve kadınlar arasında yayıldı. İsa'nın öğretisi, bireye doğru dürüst değer vermeyen, hele kadınlar ve köleler söz konusu olduğunda böyle bir kavramı hiç tanımayan bir dünyada "kadın-erkek, kul-azatlı" tanımaksızın herkesin değerli olduğunu vazediyordu.

Ancak, Hıristiyanlığın içinde doğduğu ve yayıldığı dünya, öylesine hiyerarşik bir yapıdaydı ki, herkesin, kim olursa olsun, sırf insan olduğu için değerli olduğu fikri bu yeni inancın belki de özünü oluşturduğu halde, kendi içinde bile hiçbir zaman tam bir kabul görmedi. Hele, Kilise'nin iyiden iyiye kurumsallaşmasıyla birlikte, varolan eşitsizlikleri kabullenme ve onaylama yönü ağır basmaya başladı.

Hıristiyanlık, cinsiyet ayrımı konusunda bazen radikal, bazen reformcu ve uzlaşmacı, çoğu zaman da çelişkili bir tutum benimsedi. Ve özellikle İsa'dan sonra dinin kurumlaşmasıyla birlikte "baştan çıkarıcı Havva" imgesi, Kilise'nin cinsiyetçiliği sürdürüp derinleştirmede kullandığı en önemli silah oldu.

¹⁷ Armstrong, Karen (2007), "İbrahim'in Kızları", Çev. Tansel Demirel, Amy Spangler, **Pazartesi**, 113, Temmuz- Ağustos- Eylül: 68.

Ancak İsa'nın, sadık ve fedakar zevce rolü ile baştan çıkarıcı Havva imgesi arasında sıkışıp kalmış kadınlara gerçekten yeni birşey sunduğu açıktı: Bekaretini muhafaza edip kendini tanrıya adanmak, yani "İsa'nın nişanlısı" olmak. Böylece kadınlar, varolan ataerkil düzenin onları yalnızca birer biyolojik varlığa indirgemesine karşı çıkarak bunu aşan, hatta olumsuzlayan bir iç değerlilik iddiasında bulunma hakkına ve gene bu bağlamda, belli bir özerkliğe kavuşabiliyorlardı. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde azizlik mertebesine ulaşanların birçoğunun kadın oluşu rastlantı değildir.

Hıristiyanlık yayıldıkça, yalnızca içkin bir eşitlik anlayışını değil, aynı zamanda bağrından doğduğu Yahudiliğin ataerkil anlayışlarını da beraberinde taşıdı. Bu anlayışlara göre, kadınların aşağı statüsü, örneğin Havva'nın Adem'in kaburgasından yaratılması ve "ilk günah"tan sorumlu olması gibi öykülere dayanılarak, dinsel ve kutsal bir dogma olarak kabul ediliyordu. Yahudiliğin ataerkil anlayışları, İbranilerin içinden çıktıkları Mezopotamya'da geliştirilen düşüncelerle yakından ilgiliydi. Hıristiyanlık, bu anlayış ve uygulamaların bir kısmını devraldı, bazılarını ise reddetti.

Hıristiyanlığın reddettiği ve kadınlar için çok önemli olan uygulamalardan biri, erkeğin çokeşliliğidir. Hıristiyanlık, evlilik içinde kadına olduğu kadar erkeğe de mutlak sadakat şartı koşar ve erkeğin ayrıcalığı olan boşanmayı zorlaştırarak kadını evlilik içinde güvenceye kavuşturur. İsa'nın zina konusundaki tutumu da Yahudilik'ten farklıdır. Matta'ya göre İncil'in 5. Babında (5: 27) "Zina etmeyeceksin" denir: "Fakat ben size derim: Bir kadına şehvetle bakan her adam zaten yüreğinde onunla zina etmiştir." (5: 28) Burada, olayın sorumluluğu "baştan çıkarıcı" kadında değil, erkektedir; bu yaklaşım hemen her zaman suçu kadında arayan Yahudilik'ten çok farklıdır. Artık suç, erkeğin zayıflığından yararlanarak onun aklını çelen tehlikeli kadın cinselliğinden çok, erkeğin saldırganlığına kaymıştır. Yahudiliğin bu konudaki anlayışı ise, İslamiyet'e miras kalmıştır¹⁸.

¹⁸ Fatmagül Berktaş, **Tektanlı Dinler Karşısında Kadın**, 102.

Resim 2.8 Kontes Matilda. Erken 12. yüzyıl.

Hıristiyanlığın bekarete ve cinsellikten kaçınmaya verdiği değer, kadınlar için varolan rol kalıplarının dışında bazı olanaklar getirirse bile, bedeni ve cinselliği olumsuzlayan geleneksel ahlaki onaylamakla kalmadı, bunun pekişmesine de hizmet etti. Cinselliğin utanç verici bir şey olduğunun tüm yükü, giderek kadın bedenine aktarıldı ve kadının aşağı statüsünün meşru gerekçesi sayılarak Hıristiyanlık sonrası Batı düşüncesinin egemen kalıplarından biri haline getirildi.

İncil’de kadınların başlarını örtmesiyle ilgili tek referans 1 Korintliler 11: 4-16 daki pasajlarda bulunmaktadır:

“Her durumda beni hatırladığınız ve size ilettiğim öğretileri olduğu gibi koruduğunuz için sizi övüyorum.

Ama şunu da bilmenizi isterim: her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Tanrı'dır.

Başı örtülü olarak dua eden ya da peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür.

Ama başını örtmeden dua eden ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı traş edilmiş bir kadından farkı yoktur.

Eğer kadın örtünmüyorsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da traş etmesi ayıpsa, başını örtsün.

Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise erkeğin yüceliğini yansıtır.

Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı.

Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.

Bu nedenle ve melekler uğruna kadın, bir yetki işareti olarak başını örtmelidir.

Ne var ki, Rab'de ne kadın erkekten, ne de erkek kadından bağımsızdır.

Çünkü kadın erkekten yaratıldığı gibi, erkek de kadından doğar. Ama her şey Tanrı'dandır.

Siz kendiniz karar verin: kadının örtüsüz başla Tanrı'ya dua etmesi uygun mu?

Doğa bile size erkeğin uzun saçlı olmasının kendisini küçük düşürdüğünü, ama kadının uzun saçlı olmasının kendisini yücelttiğini öğretmiyor mu? Çünkü saç kadına örtü olarak verilmiştir.

Bu konuda çekişmek isteyen biri varsa, şunu bilsin ki, bizim ya da Tanrı'nın topluluklarının başka bir geleneği yoktur"¹⁹.

¹⁹ <http://kutsalkitap.info/> erişim tarihi 27.08.2008

Resim 2.9 Haçlı Seferleri'nden dönen Ferri de Vaudemont ve karısı. 12. yüzyıl.

Erken Hıristiyan sanatında kadınların başları örtülü olarak tasvir edildiklerini görmekteyiz. Takip eden yüzyıllar boyunca da kadınların toplum içine başları örtülü olarak çıktıkları bilinmektedir. Yaklaşık 1175 senesine kadar tüm Anglosakson ve Anglo-Norman kadınlar (evlenmemiş genç kızlar hariç) saçlarını tamamen örten, sıklıkla boynu da çeneye kadar kapatan baş örtüleri takıyorlardı. Tudor döneminde (1485) kukuletaların artan popülaritesiyle birlikte başın bu stilde bağlanması giderek yaygınlığını yitirdi.

Protestan Reform hareketi önderlerinden Martin Luther'in eşi Katharine'in başını örttüğü ve John Knox ve John Calvin'in kadınlara başlarını örtmelerini salık verdikleri bilinmektedir. Rönesans ve Reform hareketleri kadının toplum içindeki konumu konusunda bir yenilik getirmezken başlattıkları yenileşme hareketleri ardından gelecek olan aydınlanma felsefesinin temelini oluşturmuştur. Aydınlanma felsefesi ya da 18. yüzyıl felsefeleri genel olarak insanın kendi yaşamını düzenlemesini yeniden gündeme almış, hem düşüncenin hem toplumsal yaşamın köklü değişimlere uğrayacağı bir sürecin fikirsel/felsefi başlatıcısı olmuştur. Deney ve gözlem, aklın uygulama araçları olarak bu dönemde bilimsel yöntemim ilkeleri biçiminde ortaya çıkmış ve doğa bilimlerinde önemli gelişmelere kaynaklık etmiştir. Böylece dinde meydana gelen yenileşme hareketleri, dinsel düşüncenin giderek geriletilmesi ve Aydınlanmacılıkla birlikte kuruculuk ve egemenlik gücünü kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Avrupa'daki endüstri devrimleri de bu sürecin maddi temelini oluşturmaktadır. Yeni ve bambaşka toplumsal ve ekonomik ilişkiler içerisinde yaşamaya başlayan insanlar, ortaya çıkan yeni düşünce biçimleriyle dünyaya bambaşka gözlerle bakmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda modern yaşamın temelleri atılmıştır. Din ya da Tanrı merkezli toplumsal yapının ve düzenlemelerin yerini bu süreçte akıl merkezli toplumsal düzenlemeler arayışı almıştır.

Roma Katolik Kilisesi, kadınların kilisede başlarını örtmeleri gerektiğini belirten kanunu 1983'te kaldırmıştır. Buna karşın Gelenekçi Katolikler uygulamayı sürdürmektedirler. Günümüzde de bazı Protestan mezheplerinde en azından ibadet sırasında başın örtülmesi teşvik edilmekte ve gerekmektedir. Bunlardan bazıları Anabaptist mezheplerinden Amish, Mennonite ve Apostolik Hıristiyan Kilisesi ile bazı Pentecostal kiliseleridir.²⁰ Doğu Ortodoks kiliselerinin bazılarında bu pratik sürdürülürken bazılarında ise uygulanmamaktadır.

²⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_headcovering Erişim tarihi 25.08.2008

Resim 2.10 Günümüzde Hıristiyanlar arasında örtünme pratiği yalnızca din görevlisi kadınlar tarafından sürdürülmektedir.

Örtünme geleneği Hıristiyanlar arasında rahibeler tarafından sürdürülmektedir. Genel olarak başın tepesini örtmek ve omuzlardan aşağı bırakılmak biçiminde kullanılır. Batı Hıristiyan geleneğinde boyun veya yüz kapatılmazken, “wimple” adı verilen ve boyun ile omuzları çeneye kadar örten kolalı beyaz kumaştan yapılan ayrı bir parçayı kullanan Hıristiyan gelenekleri de bulunmaktadır.

2.2.3. İslamiyet

İslam düşüncesi, Adem ve Havva'nın ilk ortaya çıkışlarından hemen sonra giyinik olduklarını öne sürer. Tanrıya itaatsizlik ettiklerinde bedenlerinin bir bölümü kendilerine ve birbirlerine görünür hale gelir. İtaatsizliğin cezası, cennetten yeryüzüne iniş olmuştur.

Kusurları onların cennette sonsuz bir yaşam sürmelerine engel olur ve bunun yerine yeryüzünde ölümlü bir yaşam sürmek zorunda kalırlar. Ancak ilahi memnuniyetsizliğin işareti bedenlerinin belli yerlerinin açığa çıkarılması şeklinde görünür. Burada sözü edilen bedenin belli parçalarının gösterilmesidir, vücutlarından ya da cinselliklerinden utanç duymak söz konusu değildir. Bu onları mahcup eder ve çıplak bedenlerini yapraklarla örterler. Bu, itaatsizlikleri için ilahi bir cezalandırma ve insanın ölümlülüğü ve korunmasızlığını ifade eden bir mesajdır.²¹ Kuran’da 7. surede iki ayette giysinin rolü üzerine ifadeler bulunmaktadır:

“Ey Adem oğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetlerindedir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi).” (7:26)

“Ey Adem oğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.” (7:27)

Yukarıdaki pasajlarda giysinin farklı anlamlarda kullanımları görülmektedir. Öncelikle maddi anlamda iki şekilde: korunma ve edep amacıyla ve süs gibi estetik sebeplerle bedeni örtmek anlamlarında kullanılır. İkinci olarak ahlak, saygı ve insanîyetin bir göstergesi olarak metaforik anlamda kullanılmaktadır.

İslamiyet, örneğin Hıristiyanlık’taki “ilk günah” kavramı gibi suçluluk duygusunun temelini atan ve bu konudaki toplumsal denetimi içselleştirmeye yarayan bir yöntemi benimsemediği, cinselliği başlıbaşına kötü bir şey olarak görmediği için, bütün tektanrılı dinlerin ve toplumların reddettiği evlilikdışı cinsel ilişki (zina) sorununu, mekanı sıkı bir

²¹ Fadwa El Guindi, **Veil: Modesty, Privacy and Resistance**, 75.

biçimde denetleyerek çözer. Ve bu uygulama onu uç bir noktaya, cinslerin birbirinden tümüyle tecridi ve elbette toplumsal denetim nesnesi olan kadınların ya eve kapatılıp hareketsiz hale getirilmeleri, ya da dışarıya çıkmak zorunda kaldıklarında peçe takarak bir anlamda bu iç mekanı, harim'i, "dışarı"ya taşımak zorunda bırakılmaları noktasına götürür.

İslami anlayışa göre kadın, iç mekan olan harim'e, yani yasak mekana aittir ve bu mekansal bölünmeye uygun olarak kadınlar esas olarak aile içinde varolabilirler. Haram sözcüğünden gelen "mahrem" sözcüğü, ensest yasasının evlenmeyi yasakladığı kadın, "arada rahim bağlantısı olduğu için evlenilmesi yasak kadın" anlamına gelir. Bu bağlamda "örtünme", Müslüman kadının dış dünyaya çıkışını sağlamaktadır; çünkü örtünen kadın dışarıya da çıksa "içeri"de kalmakta, mahrem dünyaya ait olduğunu hatırlatmaktadır.

Fatima Mernissi, *Le Harem Politique* (Siyasal Harem) adlı yapıtında, hicab (örtünme) kavramının işlevlerini ve üç boyutunu tanımlamaktadır. Birinci boyut görseldir; işlevi, bakıştan gizlenmek ve saklanmaktır. İkinci boyut mekana ilişkindir; burada amaç, cinsler arasına bir sınır çekmek, eşik oluşturmak ve böylece cinsleri ayırmak, birbirinden tecrit etmektir. Üçüncü boyut ise, ahlaksal bir öge içermektedir ve yasak (haram) alana işaret etmektedir.²²

Pek çok kaynakta örtünme pratiğinin Arabistan'a Muhammed tarafından getirilmediği belirtilmektedir. Arapların ilişki kurduğu Suriye ve Filistin gibi bölgelerde olduğu kadar yaygın olmasa da özellikle şehirlerde olmak üzere belli sınıflar arasında zaten kullanılmaktaydı. Her biri belli derecelerde örtünme pratiğini kullanmış olan Yunan, Roma, Asur uygarlıklarında olduğu gibi burada da sosyal statü ile yakından ilgiliydi. Başın örtülmesiyle ilgili olarak Kuran'da hiç bir açık ifade bulunmamaktadır. Kadın giyimiyle ilgili tek belirgin ifade (daha önce alıntılananlar haricinde) kadınlara

²² Fatmagül Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 151.

mahrem yerlerini korumalarını ve göğüslerini bir örtüyle gizlemelerini salık verir (Sure 24:31-32).²³

Örtünmenin Müslüman kadınlar tarafından benimsenmesi, fethedilen halkların geleneklerinin özümsemişi yoluyla olmuştur. İslamiyetin yükselişi zamanında, örtünme pratiği Sasani toplumunda belirgin şekilde yaygındır ve cinsiyet ayrımı ile örtünme, Hıristiyan Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde görülebilmektedir. Muhammed'in yaşamı boyunca örtünme ve inziva, yalnızca Muhammed'in eşleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu adetlerin toplumun geneline nasıl yayıldığı bilinmemekle birlikte, örtünmenin üst sınıflar arasında yaygın olduğu bölgelerin fethinin, zenginleşmeyle birlikte Arapların statüsündeki yükselmenin ve Hz.Muhammed'in eşlerinin rol modeli olarak benimsenmesinin etkisi olduğu düşünülebilir.

2.3. Batılı Bakışa Göre Örtünme:

Foucault'ya göre "itiraf" üzerine kurulu Batı medeniyeti, söylenmesi en zor şeyleri en açık biçimiyle söylemeye çaba göstermektedir. İslam kültürü ise mahrem alanın kadının görünmezliği ile sınırlanması kadar, mahrem alana ait konuların "dile getirilmemesi", "giz" üzerine kuruludur; "söylenmeyenler" toplumdur, bu anlamda anti-liberaldir. Toplumsal dokuyu muhafaza eden "ahlak"ın sorgulanması mümkün değildir, çünkü bu ahlak inanç üzerine kuruludur. Kadının örtünmesi, mahrem alanı ve gizliliği dile getirdiğinden, İslam toplumları ile Batı arasındaki yaşam alanlarının örgütlenme biçimine ilişkin farklılığı, asimetreyi simgelemektedir.²⁴

Herkesin ait olduğu alanda kalması şeklindeki, toplumsal mekanın düzenlenişine de yansıyan görüş, İslam'ın temel ilkesidir ve bütün bireylerin bütün alanlara girme

²³ Leila Ahmed, **Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate**, 55.

²⁴ Nilüfer Göle, **Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme**, 76.

hakkına sahip olması ilkesini esas alan Batı demokrasisi ile kökten bir uyumsuzluk içindedir.

Batılı bakışa göre örtünme ve Doğu (Orient) içiçe geçmiştir. Orientalism kitabında Edward Said açıkça belirtir ki Batı için Doğu “öteki”nin en derin ve yinelenen imgelerinden biridir. Görsellikle bezenmiş kültürümüzde örtünmenin belirli şekilleri o kadar çok üretilip tekrar ve tekrar önümüze sürülmüştür ki artık doğuyu, orienti ve islamı örtünmeye başvurmadan temsil etmek neredeyse imkansız hale gelmiştir. Bu giysi elemanı, Batı için daima aşırı bir varolma biçiminin etkili bir görsel ifadesi olmuştur.

Müslüman kadının bedeni, ötekilik ve röntgencilik (voyeurism) zemini olarak oryantalist betimlemelerin merkezini oluşturur. Burada peçe kişisel, kültürel, dini ve politik bir amblem olarak görev yapar. Fantezi ve gizemle örülmüş bir ideolojik objedir. Sınıf, kültür ve bununla ilgili olarak sömürge ve sömürgeci çatışmasının sembolü haline gelmiştir. Örtüsüz kadın medeni ve birey olarak görülürken, fazlaca betimlenmiş ve kültürel olarak inşa edilmiş örtülü kadın ise anonim, pasif ve egzotik varsayılr. İslam dünyasında cinsiyetin inşası Batılı zihinde çoktan belirlenmiştir.²⁵

2.3.1. Oryantalizm ve Egzotik Bir Nesne Olarak Peçe

Ötekinden duyulan korkunun ve içine girme, nüfuz etme fantazisinin en göze çarpan örneği Fransız sömürgeciliğinin Cezayir’deki kadınların peçeleri konusundaki saplantısıdır. Meyda Yeğenoğlu, Frantz Fanon’dan şu şekilde aktarır:

Cezayirli kadın, gözetleyen sömürgecinin nazarında kesinlikle kendini peçenin arkasına saklayan biriydi. Bu, sömürge yönetiminin kesin bir politik doktrin tanımlamasını

²⁵ David A. Bailey, Gilane Tawadros, (Ed.), **Veil: Veiling, Representation, and Contemporary Art**, 70.

mümkün kıldı: “Cezayir toplumunun yapısını, direnme kapasitesini yıkmak istiyorsak, öncelikle kadınları ele geçirmeliyiz: Onları kendilerini sakladıkları peçenin ardında ve erkeklerin onları gözden uzakta tuttıkları evlerde gidip bulmalıyız.”²⁶

Resim 2.11 1900-1930 yılları arasında Fransızların Cezayir işgali sırasında hazırlanan sömürge kartpostallarından.

“Gizemli” Doğu’nun içine girme ve böylece onun “hakikatini”, asli kimliğini ortaya çıkarma (bu genellikle peçeyi açma ve haremin yasaklı mekanına girme arzusu olarak ifade eder kendini) oryantalist söylemi oluşturan temel mecazlardan biridir. “Saklı” ve “gizemli” olduğu düşünülen Doğulu yaşama, hareme ve peçeli kadının sırrını çözmeye

²⁶ Meyda Yeğenoğlu, **Sömürgeci Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark**, 53.

yönelik tutku, Doğulu kadının abartılı bir biçimde temsil edilmesine neden olmuştur. Doğu'ya özgürce seyahat etme ve burada gönlünce hareket edebilme özgürlüğüne karşın, Batılı özne, Doğulu kadının mekanının kendisine kapalı olmasından hayal kırıklığına uğrar; harem yaşamının ayrıntıları, gizemleri ve öteki cinsin bu kapalı perde ardında yaşadığı cinsellik üzerine spekülasyonda bulunmaktan başka seçeneği yoktur.

20. yüzyılın başında Cezayir'deki Fransız sömürgecileri tarafından stüdyo ortamında çekilip hazırlanan ve Fransız turistler ve sömürgeciler yoluyla özel notlarla birlikte Paris'e gönderilen bir dizi kartpostal, Fransızların sömürge fantazisini açıkça ortaya koymaktadır. El Guindi'ye göre Fransız sömürgecileri bu kadınların giyinme biçimlerini ve mahremiyetlerini yıkmak yoluyla bu kültürün altını kazımaya çalışmaktaydılar. Sömürgecilik karşıtı mücadele sırasında peçenin olumlanması ülkenin peçesini açmayı, ardındakini ortaya çıkarmayı ve kontrol etmeyi hedefleyen sömürgeci arzuya karşı bir direniş niteliğinde görülebilir.

2.3.2. Bir Tehdit unsuru olarak başörtüsü

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör eylemleri dünyanın bütün dikkatini din ve şiddet arasındaki ilişkiye çevirdi. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra İslam ile şiddet ve terör ilintisi sıkça kurulmaya başlandı. Saldırının hemen ardından medyada başörtülü müslüman kadınların görüntüleri ardarda yayınlanmaya başladı. Böylelikle başörtüsünün bir egzotik, mistik ve erotik nesne olarak oryantalist bakışa göre yorumu yerini onaylanmayan bir farklılığın en görünür işareti olan başörtüsüne yönelen İslamofobik bakışa bıraktı.

Resim 2.12 AES, ‘New Freedom’, 2006.

Alison Donnell, daha önce Batılı medyanın çok da ilgi duymadığı, yıllardır süregelen bir politik durum ve insan hakları krizinin 11 Eylül sonrası aniden ve stratejik bir şekilde medyada görünür olmasına dikkat çeker: “Afganistan örneğinde kadınlara uygulanan fiziksel kısıtlamalar ve burka giyme zorunluluğu hafife alınacak gibi olmamasına rağmen, örtünün görsel ayrıcalığı kadın haklarına olan ilginin dar bir vizyonda seyretmesine sebep olmaktadır. Öyle ki pek çok Müslüman ülkesinde kadınların kanun önündeki konumları gibi daha kritik konular peçenin gölgesi altında dikkat çekemez olmuştur. Afgan kadınların durumunun 11 Eylül sonrasında haber değeri taşımaya başladığı inkar edilemezken, medyanın bu ilgisinin sosyal adalet kampanyalarına mı yoksa Ortadoğu’da Amerika ve çeşitli Batılı ülkelerin

gerçekleştirdiği askeri girişimin politik olarak haklı çıkarılmasına mı daha çok yaradığını düşünmek gerekmektedir”.²⁷ Bu ani ilgiyi belli güç odaklarının ekonomi politikalarının bir parçası olarak görmek mümkündür.

Resim 2.13 Brüksel’de gerçekleştirilen İslamiyet karşıtı bir gösteri.

2.4. Siyasi Sembol Olarak Örtünme

Kadının siyasi bir talep olarak yeniden “çarşafa” girmesi istenci, 70’li yıllardan itibaren tüm müslüman ülkelerde ortaya çıkmış ve bu ülkelerin modernleşmeci deneyimlerini sorgulamıştır. Müslüman ülkelerde, yükselen İslamcı hareketlerle modernist seçkinler arasında kadının toplumsal ve hukuki statüsü doğrudan siyasi kavga meselesi olmuştur. Başka bir deyişle, siyasallaşan İslam’ın bayrağı kadın olmuştur.

²⁷ David A Bailey, Gilane Tawadros (Ed.), **Veil: Veiling, Representation, and Contemporary Art**, 124.

Resim 2.14 Fransa'dan başörtülü eylemciler.

İslami Hareket 1970'lerde Mısır'da başlayarak Arapça konuşan Doğuya, Müslüman Asya'ya ve Müslüman Afrika'ya yayıldı. Bu İslami trendin belirgin özelliği erkekler ve kadınlar için dini otoritelerce buyurulmamış, ancak gözlemciler tarafından muhafazakar olarak tanımlanan, standart fakat gönüllülüğe dayanan yeni bir giysi biçiminin ortaya çıkmasıydı. İslamiyyin (harekete dahil olan kadın ve erkekler için kullanılan arapça sözcük) arasında bu giysi “al-ziyy al-İslami” ya da “İslami giysi” olarak biliniyordu. Kadınların giysisi için çoğunlukla hicab kelimesi kullanılıyordu. Bu anlayışa göre kadın, başını (çoğunlukla saçlarını ve boynunu da örtecek fakat nadiren yüzünü örtecek şekilde) ve elleri dışında tüm vücudunu örter. Farklı müslüman ülkelerdeki kadın İslami giysisinin benzerliği dikkat çekicidir.

İran devrimi, şeriatçı İslam ile çarşafly kadın arasındaki özdeşliği kuşku götürmez biçimde pekiştirmiştir. İslamcı hareketler, çarşaf ve şeriat, kadın ve siyasi iktidar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerini sergilemekte, Batı dünyasının karşısına sadece

ayrı bir sistem talebiyle değil, aynı zamanda özel alanı, insan-beden ilişkisini, iç dünyaları İslamileştirme iddiasıyla çıkmaktadır. Kadının gövdesinin kara çarşaf lar içindeki kamusal ve siyasi görünümü, İslami medeniyet anlayışının en talepkar göstergesidir. Kadınları bastıran bir devrimin en görünen bayrağı, kadınların kara çarşafı olmuştur.

Resim 2.15 Türkiye’den çarşaf lı eylemciler.

Paradoksal bir biçimde, İslam siyasallaştıkça kadını ön plana çıkarmakta, modernizm öncesi İslami geleneklere dönüşü simgeleyen kara çarşaf kadının aktif bir biçimde siyasi gösterilere katılmasının da bir simgesi olmaktadır. Bir yandan İslamcı hareketlerin yükselişi kadının geleneksel konumuna geri dönüş anlamını taşımakta, diğer yandan ise geleneksel müslüman kadın profili, siyasallaşan müslüman kadının etkisiyle çözülmektedir. Zihinlere yerleşmiş kaderine boyun eğen, pasif, yumuşak başlı, itaatkar, geleneksel müslüman kadın imgesi, evinin kapalı kişisel dünyasından çıkarak kolektif

kitlesel hareketlere karışan, aktif, talepkar, hatta militan olan İslamcı kadınlar tarafından kırılmaktadır.

2.5. Türkiye’de Örtünme Pratiği

Türkiye’de kadının konumu ve örtünmesi Batılılaşma sürecinden bu yana önemli bir tartışma konusu olarak kutuplaşmalara sebep olmaktadır. Tanzimat’tan itibaren süregelen tartışmalardan izlediğimiz gibi, müslüman bir toplumda kadının özel kapalı aile mekanından dış mekanlara çıkışı, mahrem alanın daralması, kadının görünürlük kazanması, erkeklerin arasına karışması gelenekçi İslamcılar ile yenilikçi Batıcılar arasındaki en temel anlaşmazlık konusu olmuştur. Nitekim, bugün de 1980 sonrasında radikal İslamcı hareketler ile ilerici laikler arasında kadının konumu en önemli tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Kadın konusu, Doğu-Batı karşılaşmasının devlet ve yönetim biçimlerinin ötesinde, gündelik yaşam dokusu üzerinde işlendiğini sergilemektedir. Batılılaşma kadın-erkek mekanlarını ve ilişkilerini yeniden düzenleyerek, İslami geleneklerin belirlemiş olduğu toplumsal dokuyu çözmektedir. Batı’ya yönelişin mihenk taşı kadının görünürlük kazanması, mahrem alanı terketmesi olmuştur.

2.5.1. Cumhuriyet Dönemi ve Batılılaşma

İslami bir imparatorluktan laik bir ulus-devlete geçişi gerçekleştiren Kemalizm, devletin yapısını değiştirmenin ötesinde, Tanzimat’tan beri süregelen, gündelik aile yaşamına nüfuz etmekte olan medeniyet değiştirmenin en bilinçli ifadesidir. Medeniyet kavramı sürekli olarak “medeni” olan ile “gayri medeni” olanın ayrımını beraberinde getirmiştir. Bu ayrımın en yakıcı alanı ise kadın erkek meselelerine ilişkin olmuştur.

Kadın erkek giysilerinden (peçe, şapka, vs.) kadın erkek mekanlarının (haremlik, selamlık, vs.) belirlenmesine kadar, cinsiyetler arası ilişkilerin düzenlenmesi medeniyetin en temel dairesini çizmektedir. Bu yüzden kadının konumu, Batılılaşma'nın, Kemalist medeniyet projesinin mihenk taşıdır.

Resim 2.16 Sıkmbaş yani sıkı sarılmış başörtüsü 1920'ler sonunda kentlerde kadının şapkaya geçişinde bir geçiş dönemi oluşturuyordu.

Kadın bir yandan medeniyete katılımın ölçüsü, öte yandan cemaatin koruyucusudur. Kadının örtünmesine, Batıcılar'ın gözündeki "asrileşmenin" önünde bir engel, İslamcılar'ın gözündeki ise "yozlaşmanın" önünde bir set olarak önem atfedilmektedir. 25 Kasım 1925'de "Şapka İhdası Hakkında Kanun"un yürürlüğe girmesi ile birlikte Osmanlılıktan arınmış, Batı'ya dönük yeni bir toplum yaratma yolunda simgesel adımlardan en önemlisi giysi ile atılmış oluyordu. Büyük kentlerin Batılı yaşam biçimiyle önceden de varolan tanışıklığı nedeniyle ve kurulan laik düzenin dini baskıları sınırlandırması yardımıyla, Batılı yeni giyim şekli çok kısa zamanda kabul görek

yayıldı. 1925'ten sonra Türkiye'de kadın hem üstündeki örtüyü atabilmiş, hem de Avrupalı hemcinslerinin giyimdeki yeni anlayış ve form devriminin yakın takipçisi olmuştu.

Resim 2.17 Atatürk'ün gerçekleştirdiği reformlardan sonra kız öğrenciler akademide nü çalışırken.

2.5.2 Siyasal İslam ve Türkiye'de Yeni Tesettür

1980'lerden sonra belirgin şekilde siyasallaşan şeriatçı dinci akımın etkisi, 1990'larda giyim kuşamda da görülmeye başlandı. Özellikle büyük kentlerin göçle gelen nüfusun yoğun olduğu, görece yoksul ve kültür çatışması içindeki yerleşme bölgelerindeki ağır dinsel baskılar veya umut niyetine benimsenen dinsel çağrılar, "tesettür"e, yani İslami tavsiyeye uygun giyimi yaygınlaştırdı.

Türkiye’de 1983 sonrasındaki dönemde türbanlı kız öğrencilerin üniversitelere girmeleri yasaklandıktan sonra örtünme meselesi İslamcı hareketin radikalleşmesinde belirleyici bir güç haline gelerek örtünen öğrencilerin seferber olmalarına, örgütlü oturma eylemlerine ve gösteri yürüyüşlerine katılmalarına yol açtı. Bu yüzden, örtünme, İslamcı kız öğrencilerin taleplerini kamu karşısında kolektif olarak, açık seçik dile getirmeleri ve eylemlerinin hedeflerini özerklik içinde ortaya koymaları ölçüsünde toplumsal bir hareket olarak ele alınabilir. Örtünme hareketi laikler ve İslamcılar arasındaki bir siyasal çatışma ve kutuplaşma kaynağı olmuş, entelektüelleri, üniversite öğretim üyelerini, medyayı ve siyasi partileri şiddetli bir tartışmanın içine sokmuştur. Ama en önemli nokta bu tartışmanın genelde laikler ve İslamcılar, özeldeyse kadınlar arasındaki kültürel bölünmeyi ortaya çıkarmış olmasıdır. Bu tartışma bir bakıma aynı milliyet, din ve cinsiyetin mensupları arasındaki “Batıcı” ve “İslamcı” karşıtlığının hangi ölçülerde olduğuna işaret etmiştir.

1980 sonlarından itibaren İslamcı denilen kesimle laik kesim arasındaki kutuplaşma arttıkça, başörtüsü geleneksel ve/veya manevi bir olgu olmaktan çıkıp politik sembole dönüştü. Geleneksel/manevi ve politik İslam arasındaki ayırım ifadesini başörtme biçimlerinde bulurken, başlarını örten kadınlar için farklı sosyal arkaplanların, eğitim, sosyal katılım ve militanlığın da temsili oluyordu.

Kırsaldan olan, yaşlıca ve geleneksel pek çok kadın başlarını gelişigüzel bağlanan ve boynu örtmeyip sadece başı kapatan ve saçların bir kısmını ortada bırakan başörtüsü ile örterken, saçları ve boynu tamamen örtecek şekilde belirgin bir stilde bağlanan türbanı, öncelikli olarak genç, şehirli, ve eğitilmiş kesim kullanıyordu. 1990’ların başına gelindiğinde türban ve ona eşlik eden uzun, dökümlü palto siyasi islamın sembolü haline geldi.

Resim 2.18 Meydanları dolduran kadınlar yeni bir müslüman kadın profili çizmeye başlıyorlardı

1980 ve 90lı yıllarda Türk ekonomisi, geniş kapsamlı bir kalkındırma programına girdi ve neo-liberal politikaların benimsenmesiyle küresel pazara açıldı. Bunu liberalizasyonun tipik etkileri takip etti: yabancı markalı ürünlerin artması, yeni alışveriş ve eğlence mekanlarının kurulması, reklam endüstrisinin büyümesi, ve tüketim odaklı kentli üst/orta sınıfın gelişmesi. Bununla birlikte hayatları değişen yalnızca laik kentli üst/orta sınıf değildi. İslami nüfusun belli kesiminde zenginlik yayıldıkça, değerlerde tutucu fakat tüketim pratiklerinde avangard yeni bir burjuvazi ortaya çıktı. Giyim tarzında başlangıçtaki tekdüzelik yerini zamanla daha heterojen stillere bıraktı. Bu özellikle yüksek/orta sınıf, şehirli, eğitilmiş yaşça genç kadınlar arasında yükselen bir moda bilincinin oluşumunun sinyalinin veriyordu. Daha ufak başörtüleri takan ve parlak

renklerde daha dar ve kısa paltolar, etekler pantolonlar ve ceketler giyen tesettürlü kadınlar sokakları doldurmaya başladı. Tesettür giyim mağazalarını tesettür giyim defileleri izledi ve giderek büyük paraların ve karların söz konusu olduğu İslami giyim sektörü doğdu.

Türkiye’de kamu binalarında ve üniversitelerde türban yasağı, başörtü ve tesettür giysilerin tasarım ve pazarlanmasında da etkili oldu. 28 Şubat 1997’de yükselen köktendincilik tehdidine dayanarak ordunun hükümete verdiği ültimatom sonrası bu yasak daha da sıkı uygulanmaya başlandı. Bu başörtülü kadınların giyim tarzlarında hızlı bir değişimi başlattı. Buna ilaveten 9/11 olayları da Türkiye’de tesettür modasında etkisini gösterdi. Medya tekrar tekrar başörtüsü ve sakalı, islamcı militanlığın sembolü olarak vurgulayarak müslümanları damgalayan görüntüleri yayınladıkça, daha hoş, şık ve modern bir imaj çizmenin önemi daha da arttı.

3. ESER TASARIMI HAKKINDA

Görülmektedir ki örtünme pratiği temelde aynı gibi görünmekle birlikte tarih boyunca farklı şekillerde, farklı sebeplerle kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir. Anlamı, niteliği ve simgeledikleri sürekli dönüşmektedir. Kaldı ki tek bir kültürde dahi farklı cemaatler, farklı bireyler örtünmeyi biçimsel ve simgesel olarak tamamen farklı şekillerde yorumlayabilmektedir. Bu anlamda toptan bir yargıya varmak kısıtlayıcı ve yüzeysel olmakla birlikte bu pratiğin temelde ataerkil bir geleneğin uzantısı olduğunu söyleyebiliriz. Görülüyor ki ister özgürlükler adına türban savunuluyor olsun, ister bunun kadınların baskılanmasının bir sembolü olduğu düşünülün, her koşulda “kadın kimliği” erkek egemen siyasetlerin ve yönetimlerin spekülasyon alanı olmaktadır.

Bir performans tasarlayıp bunun video kaydını gerçekleştirerek sunulan eser çalışmasında işte bu farklı örtünme biçimlerinin ortak bir “kadınlık” durumu etrafında biraraya getirilmesi amaçlanmıştır. Bambaşka şekillerde örtünen beş farklı kadın, başörtüsünü simgeleyecek şekilde yüzlerine bir mask biçiminde nakış kasnaklarını takarlar. Başlangıçta kasnaklar işlenmemiş ve birbirinin aynıdır. Örtünen kadınların anonimliğini ve birörnek oluşlarını kaydeder. Fakat kadınlar yüzlerindeki bu kasnaklara işlemeye başladıkça, bize kendi “motiflerini”, bir anlamda kimliklerini ifşa etmeye de başlarlar. Performans boyunca bir erkek sesi komutuyla kadınlar ellerindeki iğneleri birbirleriyle değiştirerek nakışa devam ederler. Böylece bir daire oluşturacak şekilde konumlanmış bu kadınların arasında zamanla ipliklerle bir ağ oluşmaya başlar. Bu ağ onları zamanla birbirine bağlarken bir yandan da hareketsiz kılmaktadır. Her bir karakter tek başına ele alındığında bize kendi hikayesini sunarken, biraradalıkları bize içinde yaşadıkları “ağ”ı yani erkekegemen dünyayı göstermektedir.

Resim 3.1 Performanstan bir görünüm

3.1. Kostümler Hakkında

Gelin, ve gelin giysisinin en önemli elemanı olan başörtüsü yani duvağı bize evlilikte “başın bağlanması” motifinin kültürler ve gelenekler arası varoluşunu göstermektedir.

Geleneksel türk giysisi giyen kadın, herhangi bir belirgin siyasi ya da dinsel mesaj amacı gütmeyip kırsal, yöresel bir gelenekten beslenen çenealtı da diyebileceğimiz daha gelişigüzel bir baş bağlama stilini betimlemektedir.

Köktendinci anlayışı tasvir eden kadın, hem doğuda hem batıda örneklerini görebileceğimiz çoğunlukla hızla değişen değerlere bir tepki ve savunma şekli olarak doğan ve aşırılığı benimseyen bir yaşama biçimini göstermektedir. Projede İslami köktendinciliğin sembolü olarak çarşaf kullanılmıştır.

Hıristiyan kültürde belli bir döneme kadar varolmuş olan örtünme geleneğini anlatmak amacıyla günümüzde de varlığını sürdüren ve bir üniforma olarak tanımlanabilecek rahibe giysisi kullanılmıştır.

Son olarak 1970'lerden beri İslamcı hareketin en önemli bayrağı olarak siyasi bir amaçla özellikle eğitilmiş genç kadınlar tarafından kullanılan ve dünyanın farklı yerlerinde benzer şekilde görülen bir örtünme biçiminin sembolü olarak hem tesettür padesüyü hem de okul üniformasını anıştıracak şekilde bir padesü-önlük kullanılmıştır.

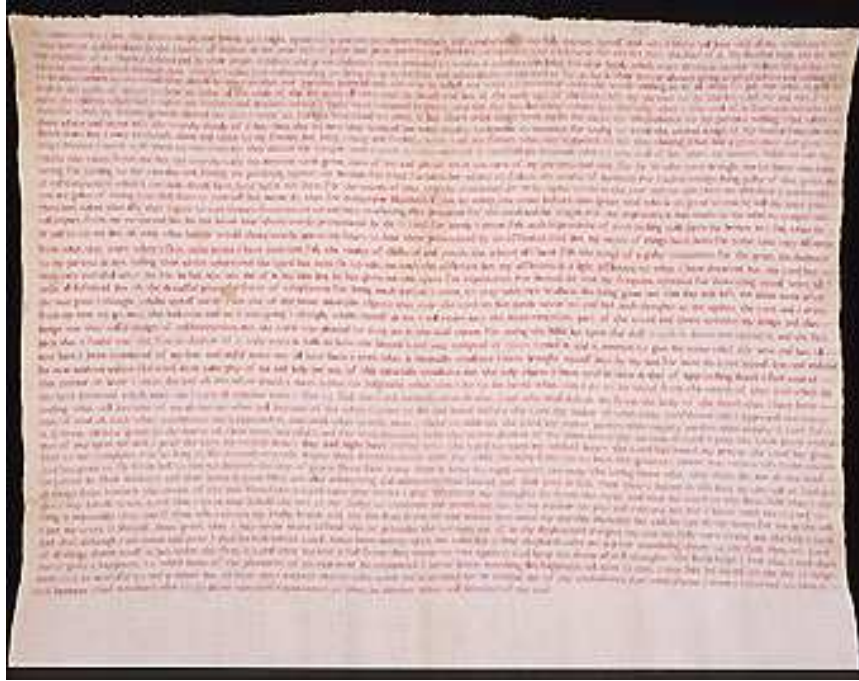
Giysilerde bu beş farklı karakterin ve örtünme biçiminin her birinin en genel ve ortak özellikleri tercih edilmiş ve kostümlerin hepsi bir dilbirliği ve görsel bütünlük oluşturmak amacıyla renksiz, beyaz ve beyaza yakın tonlarda tasarlanmıştır.

Resim 3.2 Farklı örtünme biçimlerini temsil eden karakterler

3.2. Nakış Kullanımı

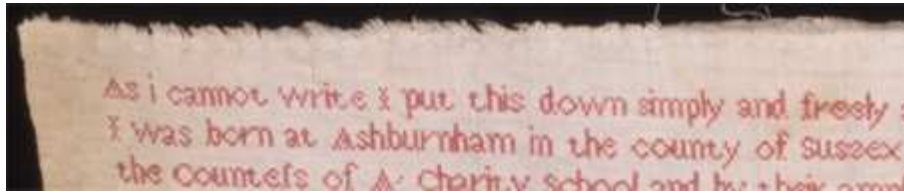
Nakış, tarih boyunca pek çok farklı kültürde varolmuş ve dokumacılık, iplik eğirme, örgü gibi çoğunlukla kadına atfedilmiş uğraşlardan biridir. Yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılan ve kültürlere göre değişiklik gösteren bu geleneksel el sanatı formu bu anlamda kadınlarla ve kadının evcilliği ile ilişkilendirilebilir.

Resim 3.3 Sampler, 1830. Sussex’li Elizabeth Parker tarafından işlenmiştir.

Nakış motifleri kültürlere göre şekillenip içinde yaşadığı kültürün ortak özelliklerini göstermekle birlikte bireylerin kendi iç dünyalarını yansıttıkları bir araç niteliği de taşırlar. “Sampler” denilen ve kişinin yaşamı boyunca biriktirdiği motifleri içeren örnekleme tablolarının en eski örnekleri 15 ve 16. yüzyıla tarihlenir. O dönemde nakış yapanlar için herhangi bir basılı şablon olmadığı için kadınlar gördükleri yeni ve ilginç

motifleri daha sonra kullanmak üzere bu “sampler”lara işlerlerdi. Bunların ilginç bir örneği İngiltere’de Victoria Albert Müzesi’nde bulunmakta ve “sampler”ların çok kişisel bir örneğini teşkil etmektedir. 19. yüzyıl başlarında yaşamış olan Elizabeth Parker’a ait olan bu sampler kişisel itiraflarla bir günlük niteliği taşımaktadır.²⁸

Resim 3.4 Sampler, detay.

Bu bağlamda eser çalışmasında örtünmenin sembolü olarak nakış kasnakları kullanarak hem kadınlığa ve kadınlara atfedilen evcil hayata hem de kimliklerini yansıttıkları kişisel bir ifade aracı oluşuna atıfta bulunmak istenilmiştir.

3.3. Mask Kullanımı

Projede, tarih boyunca farklı şekillerde varolmuş bir pratik olan örtünmenin – kadının saçlarının tamamını ya da bir kısmını kapatacak biçimde başını örtmesinin sembolü olarak masklar kullanılmıştır. Bu masklar nakış kasnaklarından tasarlanmıştır. Başlangıçta bu masklar anonimdirler ve herhangi bir işaret taşımazlar. (Dışarıdan bir bakış için tüm örtünme biçimlerinin ve geleneklerinin birbirinin aynı olabileceği gibi).

Video süresince kadınlar bu masklara kendi kimliklerini, motiflerini işlerler. Gelin karakterinin motifi, çeyiz süslemeleri anlayışında işlenen bir portredir. Çarşaf giyen

²⁸ <http://www.vam.ac.uk/collections/textiles/stories/sampler/index.html>

kadın, kendi kimliğinin, varoluşunun en temel unsuru olarak kocasının portresini işler. Rahibenin motifi, Meryem betimlemelerini hatırlatan dua etmekte olan bir portredir. Geleneksel başörtme biçimlerini simgeleyen karakter, kırsal yaşantıda sıkça gördüğümüz çok çocuklu bir aile portresi işlemektedir. 1980'lerden sonra ortaya çıkan ve geleneksel müslüman kadın imgesinin aksine kitlesel hareketlere karışan, eğitilmiş genç, islamcı kadınların simgesi olarak ise bağırarak bir genç kadın portresi kullanılmıştır.

4. SONUÇ

Örtünme, toplumsal ve kültürel mesajlar ileten bir dil, antik çağlardan beri somut olarak varolan bir pratik, Cezayir örneğinde gördüğümüz gibi bazı toplumlarda direniş aracı, kimi batı toplumlarında ise tehdit unsuru, ve günümüzde kadın ve cinsiyet konulu akademik ve siyasi tartışmaların merkezi.

Açıkça görülüyor ki örtünme olarak adlandırılan ve biçim ve fonksiyon olarak aşağı yukarı aynı olan bu pratik tüm bu kültürlerde var olmuştur. Fakat aynı zamanda araştırmalar açıkça gösteriyor ki örtünme farklılıklar gösteren, değişken ve tüm bu değişkenlerin kökeninin kültürel sistemlere bağlı olduğu bir pratik olmuştur ve olmaktadır.

Örtünmenin geniş bir alana yayılan ve devamlılık gösteren kullanımının islamın ortaya çıkışından bin yıl öncesine kadar izi sürülebilmektedir. Yunan ve Bizans toplumlarında örtünmenin kurumsal yapının ve değerler sisteminin bir parçası olduğu görülmektedir. Mezopotamya’da üç bin yıl önce örtünmeyle ilgili kurallar o kadar açık bir şekilde dile getirilmiştir ki Asur kanunlarında açıkça hangi kadının örtünmesi gerektiği, kimlerin örtünemeyeceği belirlenmiştir.

Yahudilikte örtünme, temelini kutsal kitaptan alırken bu pratik örtünmeyen kadının cinsel olarak provoke edici oluşu ön kabulüne dayanmaktadır. Hıristiyanlıkta da bu anlayış kadının “ilk günah” tan sorumlu tutularak bir “şer” unsuru ve “öteki” olarak konumlanmasına sebep olmuştur. İslamiyette örtünme, kökeninde dinselden ziyade sosyal amaçlarla ortaya çıkmış olsa bile zamanla dinsel olarak yeniden tanımlanmıştır.

Günümüzde örtünme pratiği çoğunlukla doğrudan islamla ilişkilendirilmektedir. Cezayir’de örtünme sömürgeciliğe karşı bir direniş biçimi olarak kullanılırken; köktenci islam toplumlarında ise kadın yalnızca ideolojinin bir aracı olmuştur. İslami

köktendincilik, 1970'lerden itibaren dünyanın değişen dengeleriyle yayılmış ve güçlenmiştir. Bayrağı ise kadının örtünmesi olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, İslam ile terör ve şiddet ilintisi sıkça kurulmaya başlanmış ve onaylanmayan bir farklılığın en görünür simgesi olan başörtüsüne yönelen İslamofobik bakış güçlenmiştir.

Görülüyor ki tarih boyunca örtünme biçimleri, ona atfedilen anlamlar ve simgeledikleri içinde bulunduğu kültür ve politikalarla şekillenmiştir. Bu pratik temelde kadın bedeninin denetim altına alınması gerektiğini düşünen ataerkil geleneğin uzantısıdır. Günümüzde de, ister kapitalist tüketim toplumunun dayattığı güzellik kodları biçiminde olsun; ister din, namus, gelenek adına örtünmek şeklinde olsun, kadın bedeni, erkek egemen bakışın, yaklaşımların ve politikaların nesnesi olma durumunu sürdürmektedir.

5. RESİM KAYNAKLARI

Resim 2.1: www.habertimi.com/haber.php?haber_id=15464 Erişim tarihi:25.07.2008

Resim 2.2: Türkoğlu, Sabahattin (2002), Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, İstanbul, S: 117

Resim 2.3: Tuğlacı, Pars (1984), Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları, İstanbul: Cem Yayınevi. S: 100

Resim 2.4: Tuğlacı, Pars (1984), Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları, İstanbul: Cem Yayınevi. S: 99

Resim 2.5: Tuğlacı, Pars (1984), Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları, İstanbul: Cem Yayınevi. S: 156

Resim 2.6: <http://www.fancymag.com/hasidic.html> Erişim tarihi: 15.08.2008

Resim 2.7: <http://www.fancymag.com/hasidic.html> Erişim tarihi: 15.08.2008

Resim 2.8: Boucher, François (1987), A History of Costume in the West, Londra: Thames&Hudson Ltd.

Resim 2.9: Boucher, François (1987), A History of Costume in the West, Londra: Thames&Hudson Ltd.

Resim 2.10: http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_headcovering Erişim tarihi :25.08.2008

Resim 2.11: El Guindi, Fadwa (1999), Veil: Modesty, Privacy and Resistance, Oxford & New York: Berg. S:24.

Resim 2.12: Bailey, David A.; Tawadros, Gilane (Ed.) (2003), Veil: Veiling, Representation, and Contemporary Art. Londra: inIVA. S: 12.

Resim 2.13: bp0.blogger.com/.../s320/brussels+protest.jpg Erişim tarihi: 29.08.2008

Resim 2.14: Aktaş, Cihan (2006), Türbanın Yeniden İcadı, İstanbul: Kapı Yayınları, Kapak Resmi.

Resim 2.15: İlyasoğlu, Aynur (2000), Örtülü Kimlik, İstanbul: Metis Yayınları, Kapak Resmi.

Resim 2.16: Baydar, Oya; Özkan, Derya (Ed.) (1999), 75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, S: 49.

Resim 2.17: Bailey, David A.; Tawadros, Gilane (Ed.) (2003), Veil: Veiling, Representation, and Contemporary Art. Londra: inIVA, S:33.

Resim 2.18: Baydar, Oya; Özkan, Derya (Ed.) (1999), 75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, S: 34.

Resim 3.1: Gerçek, Pınar; Kendi Arşivinden. 2008

Resim 3.2: Gerçek, Pınar; Kendi Arşivinden. 2008

Resim 3.3: <http://www.vam.ac.uk/collections/textiles/stories/sampler/index.html>
Erişim tarihi: 02.09.2008

Resim 3.4: <http://www.vam.ac.uk/collections/textiles/stories/sampler/index.html>
Erişim tarihi: 02.09.2008

6. KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmed, Leila (1992), **Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate**. New Haven & Londra: Yale University Press.

Bailey, David A.; Tawadros, Gilane (Ed.) (2003), **Veil: Veiling, Representation, and Contemporary Art**. Londra: inIVA.

Baydar, Oya; Özkan, Derya (Ed.) (1999), **75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Berktaş, Fatmagül (2000), **Tektanlı Dinler Karşısında Kadın**, İstanbul: Metis Yayınları.

Binark, Mutlu; Kılıçbay, Barış. **Tüketim Toplumu Bağlamında Türkiye’de Örtünme Pratiği ve Moda İlişkisi**. Ankara: Konrad Adenauer Vakfı, 2000.

Boucher, François (1987), **A History of Costume in the West**, Londra: Thames and Hudson Ltd.

Çığ, Muazzez İlmiye (2006), **Kur’an, İncil ve Tevrat’ın Sümer’deki Kökeni**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Çığ, Muazzez İlmiye (2003), **Ortadoğu Uygarlık Mirası**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

El Guindi, Fadwa (1999), **Veil: Modesty, Privacy and Resistance**, Oxford & New York: Berg.

Ewing, Elizabeth. **Women in Uniform (1975)**, Londra & Sydney: B. T. Batsford Ltd.

Göle, Nilüfer (2004), **Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme**, İstanbul: Metis Yayınları.

İlyasoğlu, Aynur (2000), **Örtülü Kimlik**, İstanbul: Metis Yayınları.

Tuğlacı, Pars (1984), **Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları**, İstanbul: Cem Yayınevi.

Türkoğlu, Sabahattin (2002), **Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam**, İstanbul.

Yeğenoğlu, Meyda (2003), **Sömürgeci Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark**, İstanbul: Metis Yayınları.

Sürelî Yayınlar

Armstrong, Karen (2007), “İbrahim’in Kızları”, Çev. Tansel Demirel, Amy Spangler, **Pazartesi**, 113, Temmuz- Ağustos- Eylül: 68.

İnternet Adresleri

<http://en.wikipedia.org/wiki/Tzniut>

http://en.wikipedia.org/wiki/Tzniut#Hair_covering Erişim tarihi 27.08.2008

<http://kutsalkitap.info/> Erişim tarihi 27.08.2008

http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_headcovering Erişim tarihi 25.08.2008

<http://www.vam.ac.uk/collections/textiles/stories/sampler/index.html>

7. ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında İstanbul'da doğdu. 1997 yılında Kadıköy Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Lisans eğitimini tamamlamış olduğu Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü'nde okumaya hak kazandı. Mezuniyetinin ardından çeşitli işlerde çalıştıktan sonra 2005 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dekor ve Kostüm Tasarımı Programında Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2006 yılından itibaren aynı bölümde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.